

Några anteckningar om släkten Maaneskiold i Bohuslän.

Av Jan Nordström.

Inom personhistoriskt intresserade kretsar i Bohuslän har det länge varit bekant, att bland bondebefolkningen på Tjörn finnas ättlingar av den dansk-norska adelssläkten Maaneskiold. Redan Axel Em. Holmberg berättar i sin beskrivning över Bohuslän några sägner om den gamla släkten, som han hört av dess då levande medlemmar. I senare tid ha framförallt Byråchef Wilhelm Berg och Hembygdsforskaren Olaus Olsson i Bräcke sysslat med släktens historia. Resultatet av deras forskningar finnes i manuskript förvarat på Göteborgs Stadsbibliotek bland samlingen »Gamla släkter i Bohuslän«.

Författaren leddes under forskningar i den egna släkten även in på den Maaneskioldska. Därvid kom jag i tillfälle att genomgå källskrifter, som till synes ingen av de förutnämnda forskarne begagnat sig av. Den värdefullaste av dessa, Bohusläns Kopiebok, som förvaras på Kammararkivet i Stockholm, visade sig innehålla en riklig samling ägohandlingar från 1600:talet, vilka gävo en ganska god inblick i den Maaneskioldska släktens egendomsförhållanden och historia, även utöver vad som förut var känt.

Kanske kan därför resultatet av mina forskningar intressera de av tidsskriftens läsare, som förut känna den Maaneskioldska släkten från Danmarks Adels Aarbog, där den som utslocknad ansedda ätten behandlats av Professor Thiset. Min framställning är avsedd att utgöra ett komplement till vissa delar av Aarbogens och bör därför läsas i samband med denna.

Till Bohuslän inkom den Maaneskioldska familjen med Peder Knudsen under mitten av 1500:talet. Han var sålunda 1565 fogde i dåvarande Viken och någon tid senare lagman i Oslo. Genom gifte med lagman Laurids Olsens (Green) till Sundsby dotter Bodel, en syster till Norges rikes kanslär Anders Green, blev han jordägare i Bohuslän. Redan 1573 var han bosatt på en av sin svärfars gårdar Olsnäs.

Peder Knudsen härstammade från Södra Halland, där han utom sin hustrus moderne gods Wrangerup ägde bl. a. Fyllinge gård i Snidstrups, nuvarande Snöstorps socken. Troligen ha de halländska gårdarne utgjort hans fäderne och modernearv. Peder Knudsen bedrev visserligen en jämförelsevis omfattande jordpolitik

och utökade genom köp antalet av sina gårdar i Bohuslän. Han strävade dock att samla dem kring de båda säterierna Olsnäs och Åkervik, varför åtminstone Fyllinge torde legat för avlägset att tjäna hans syftemål.

Fyllinge innehades emellertid under 1400:talet av en väpnar-släkt. Jesse Hinriksson köpte ²⁸/₁ 1413 en gård i Fyllinge från Pæther Jenssen i Danstorp »ok thær medh all the godz, som mik til arff fijæll effther Pæther Stensons døth« . . . . »som badhe æræ liggende vti Hallande ock vti Swerike«. ¹⁾ Åren 1430 och 1452 beboddes Fyllinge som säterigård av väpnaren Jens Henriksson ²⁾ och hundra år senare skrev sig Nils Jonssen eller Jensen till gården. ³⁾

Troligen har, som nämnts, Peder Knudsen härstammat från de forna ägarne av Fyllinge. Av namnen att döma — Peder Knudsens farfar uppgives ha hetat Jens Henriksen — skulle man kunna påstå, att Fyllinge- och Maaneskioldska släkten är en och samma. Nils Jensen torde i så fall varit en farbror till Peder Knudsen.

Enligt gammal tradition voro Maaneskioldarne av svensk härstamning. Jesse Hinriksson tyckes också ha ägt gårdar i Sverige åtminstone av 1413 års förut nämnda köpebrev att döma. Kanske kan ett av Gustaf I från Wäxjö den 4. Februari 1526 utfärdat brev lämna vidare upplysning? Det lyder i Registraturen: »Item Jönss hindricson ith magth breff, att han motthe widerkennes ioghan swenskes gotz, som her wtij Suerighe tillrettha saa lenghe, at han ighen faar the gotz, som ioghan honum jfraa haffuer j Danmark«.

En Jon Swenske nämnes bland de halländska adelsmännen i den stora Recessen 1536.

Med Peder Knudsen blev emellertid en gren av den Maaneskioldska släkten bohuslänsk, och de halländska gårdarne torde så småningom gått förlorade. I stället sökte släkten utöka sina bohuslänska besittningar. Peder Knudsen köpte sålunda en del Brahegods, som Mølnefossa och Häle, och från bönder bl. a. hemmanen Åker och Viken på Tjörn, vilka han lät bebygga som en säterigård och för vilka han också lyckades förvärva säterifrihet. I arv efter Eline Green tillföll dessutom hans barn i första giftet Restenäs säteri på Inland, varför familjen under Peder Knudsens sista år torde innehaft icke mindre än tre säterigårdar.

Den Maaneskioldska släkten var vid denna tid ganska betydande. När en av Peder Knudsens döttrar Barbro Pedersdtr

¹⁾ Svenskt Diplomatarium n:r 1672.

²⁾ Styffe: Skandinavien under Unionstiden.

³⁾ Danske Magazin 5 B 2 H. jämfört med »Halländska adelns rustning år 1552« i P. V. Möllers: Bidrag till Hallands Historia.

ingick gifte med en ofrälse, tingsskrivaren på Orust och Tjörn Thorgeir Christensson, ogillades förbindelsen av Barbros familj. Det vill till och med tyckas, som om Thorgeir Christensson måst lämna sin befattning som tingsskrivare, ehuru han efter ett tiotal år återfick den. Barbro Pedersdotter blev arvlös. Arvingarne efter lagman Laurids Olsen (Green) hade nämligen i skiftebrevet förordnat, att om någon av deras efterkommande gifte sig med ofri man, som icke förde sköld och hjälm, skulle han därmed ha förbrutit sitt gods till närmste arving.

Bestämmelsen skulle senare visa sig omöjlig att upprätthålla.

Peder Knudsen efterlämnade många barn, och hans gårdar uppdelades på flera händer. Olsnäs ärvdes emellertid av Knud Pedersen. Han kom genom gifte med en ättling av den mäktiga fru Inger Ottesdtr. Römer, Lucia Eriksdtr., i besittning av gods i Norge, vilka satte honom istånd att betydligt utöka antalet av sina bohüslännska gårdar. Han inlöste sina helsyskons gårdar på Tjörn och sökte 1609 byta till sig de Olsnäs närliggande krono- och skattehemmanen Gåre, Rösselvik, Lirås, Olsby m. fl. Härigenom skulle ett sammanhängande egendomskomplex ha skapats. Nu gick planen om intet, men Knud Pedersen inköpte annorstädes bl. a. Tjöstelsröd på Inland.

Av Peder Knudsens övriga söner blev Oluf Pedersen läns-herre på Vardöhus. Han dog ogift 1608, sannolikt i Bohuslän, och efterlämnade en betydande skuld på sitt län, som konungen slutligen delvis efterskänkte men som för arvingarne var ganska betungande. Först efter ett tjugotal år inbetalades gälden åtminstone till tiden ungefär samtidigt, som en del gårdar förpantades eller försåldes bl. a. det förut nämnda Tjöstelsröd och Restenäs, som bebotts av Laurids Pedersen.

Den orolige Isak Pedersen satte sig upp mot myndigheterna, blev dömd att hålla sig borta från Norge och slutligen fängslad. Henrik Pedersen lämnade kort därefter Bohuslän och bosatte sig i Sverige. När Knud Pedersen i medio av 1630:talet avled, hade Maaneskiold:arne för en tid spelat ut sin roll i Bohuslän. Av de båda säterierna innehades Olsnäs av änkan Kirsten Due och senare av hennes man i andra giftet, den halländske adelsmannen Peder Krabbe, Åkervik av Bodel Pedersdtr Maaneskiold, som ingått ofrälse gifte med en präst.

Liksom Bohusläns mindre godsägaradel överhuvudtaget, gick den Maaneskioldska släkten tillbaka i välstånd under medio av 1600:talet. Släkterna Bagge till Holma, Munk till Kärreberg, Green till Rossö m. fl. måste sålunda pantsätta och försälja sina gårdar. Frälsegodset hopades på några få händer, och en Marga-

reta Hvitfeldt, en Dorotea Bjelke och senare en Rutger v. Ascheberg blevo de stora jordägarna.

Av Maaneskiold:arne hade sålunda Bodel Pedersdotter förpantat eller försålt allt sitt gods, även Åkervik, til Margareta Hvitfeldt. Peder Krabbes båda styvsöner Peder och Jörgen Maaneskiold mäktade dock infrälsa både Åkervik och Tyfta Östergl efter sin faster. Vid Peder Krabbes död kommo de även i besittning av Olsnäs med underliggande gårdar.

Reduktionen drabbade dem emellertid hårt. Båda säterierna reducerades till skatte. I själva verket var härmed adelssläktens öde beseglat. I ekonomiskt hänseende föga bättre ställda än de förmögnare bönderna var det de båda adelsmännen omöjligt att leva och uppträda ståndsmässigt utan att därmed draga skuld över sina redan förut skuldbelastade gårdar. Peder Maaneskiold ägde vid sin död endast Olsnäs forna säteri. En övergång i bondeståndet var oundviklig, och redan Jörgen Maaneskiolds barn togo giften i de förnämre bondfamiljerna.

Under 1700:talet räknades dock slakten ännu som adlig, och ägarne av Olsnäs åtnjöto vissa adelsprivilegier i likhet med medlemmar av släkterna Munck och Green på Kärreberg¹⁾.

Olof Månschiöld ansåg sig till och med kunna göra anspråk på den adliga rättigheten att utlösa bönder från frälsehemman. Han väddjade til högsta rätt för att mot ägarnes vilja få återköpa en sin fars farbrors frälsegård, men domen gick honom emot²⁾.

Olof Månschiöld var den siste, som bar släktnamnet. Hans många söner och brorsöner fortplantade emellertid ätten, som i våra dagar är ganska talrik. Bland dess medlemmar märkas Rutger Pettersson i Olsnäs, Olaus Johansson i Dyreby och Rutger Olsson i Sunna, alla hemmansägare på Tjörn.

Peder Knudsen tabell 1.

Knud Pedersen tab. 2.

Jørgen Maaneskiold tab. 3.

Knut Måneskiöld tab. 4.

T a b e l l 1.

P e d e r K n u d s e n till Odsnæs og Aggervig var bördig från Södra Halland. Död före $\frac{30}{10}$ 1607, då skifte förrättades mellan barnen i första giftet. Gift 1) Bodel Lauridsdtr Green (till Sundsby), som levde 1581 2) Birgitte Brun, som levde ännu $\frac{1}{4}$ 1617³⁾.

¹⁾ Mantalslängden för Göteborgs och Bohuslän 1748.

²⁾ Topographica: Bohuslän, Riksarkivet Stockholm.

³⁾ Enligt verifikations böckerna för Göteborgs och Bohuslän.

barn (i första giftet)

1. Knud Pedersen se tab. 2.
2. Oluf Pedersen till Ristenes levde ännu $17/1$ 1608.
3. Laurids Pedersen till Thierne 1607, senare till Ristenes.
4. Kirsten Pedersdatter gift (före $30/10$ 1607) med Claus Passlick till Grevenswenge.
5. Anne Pedersdatter Moenskiold blev gift 1) 1593²⁾ med Thormod Madsen till Ström, som levde ännu $20/6$ 1598, men var död $30/10$ 1607 2) före samma tid med Laurids Jörgensen, som också skrev sig till Ström 3) före $21/8$ 1634 med Hans Dyrre till Knivholt.
6. Berete Pedersdatter Moenskiold föddes på Olsnäs och dog frue på Rossön den 26. mars 1647. Begraven i Stala kyrka¹⁾. Hon var ogift ännu $30/10$ 1607 — Utan tvivel samma Birte, som i Danmarks Adels Aarbog säges ha varit Peder Knudsens syster. Vem hon varit gift med är osäkert. Reer Olsson Green till Kärreberg var fullvuxen 1610 och gift med en Ingeborg Trulsdotter. Törhända har Berete varit Reers styvmor och gift med Olof Hermansson (Green) i ett senare gifte.
7. Barbro Pedersdatter levde 1607 och var då gift med en ofrälse, tingsskrivaren Thorgeir Christenssön på Malön.

i 2dra giftet.

8. Isak Pedersen till Aggervig.
9. Romel Pedersen, som levde 1607.
10. Henrik Pedersen Monskiold skrev sig till Aggervig 1624, till Hendrigsholm och Hengelöff 1651. Gift 1) med Lisbet Pedersdatter Bagge, död barnlös före $10/10$ 1624 2) med Märta Lillie. Båda levde $4/7$ 1651, men voro döda $28/12$ 1655.
11. Bodel Pedersdatter Maaneskiold till Häle och Aggervig, gift efter $24/6$ 1629 (ofrälse) med Henrik Jörgenssön Harboe, 1629 kaplan på Tjörn, senare »sognepräst» på Hissingen. Båda levde 1660.

Tabell 2.

Knud Pedersen till Odsnæs gift 1) med Lutcia Eriksdatter, som levde ännu $14/6$ 1629 2) med Kirsten

²⁾ Biskop Jens Nilssons visitatsbøger sid 160—161.

¹⁾ Efter en i Göteborgs museum befintlig gravplåt.

D u e, efter $\frac{6}{11}$ 1638 omgift med Peder Krabbe till Ölmenæs (död efter år 1676).

barn: i 1sta giftet

1. P e d e r K n u d s e n till Odsnæs levde ännu $\frac{14}{6}$ 1629.

i 2dra giftet.

2. P e d e r M a a n e s k i ö l d till Olsnäs upprättade testamente den $\frac{2}{6}$ 1702 och försålde $\frac{6}{2}$ 1705 halva Olsnäs til Knut Måneskiöld. Gift A n n a H e m m i n g s d t r,¹⁾ som överlevde. Barnlös.

3. J ö r g e n M a a n e s k i ö l d till Åkervik se tab. 3.

— Det kan ifrågasättas, om icke Knud Pedersen ägt flera barn. På Rävlanda — ett av Maaneskiöld:arnes gods — bodde omkring 1650 en Cecilia Knutsdtr, gift med Kristian Jörgensson kaplan på Tjörn²⁾. Sandbergiska Samlingen på kammrararkivet omtalar en Anna Månskiöld, änka efter Capit. Alex. Forath. Förf. har icke påträffat uppgiften annorstädes.

T a b e l l 3.

J ö r g e n M a a n e s k i ö l d till Åkervik drabbades hårt av reduktionen. Han var död 1701. Gift med B ö r t a O l s d o t t e r G r e e n (till Rossö), som levde ännu 1705. Hon var dotter av Olof Reersson Green och Anna Jonsdotter Björn³⁾.

barn

1. K n u t M å n e s k i ö l d se tab. 4.

2. B ö r t a M å n e s k i ö l d född omkr. 1678, död $\frac{6}{12}$ 1710 på Lilla Hals (Långelanda s:n). Gift $\frac{24}{6}$ 1702⁴⁾ med bonden H e n r i k J o n s s o n på Hals, nämndeman. (Omgift Kerstin Olsdtr.).

3. K e r s t i n M å n e s k i ö l d gift 1704 med bonden N i l s O l s s o n i Olsby.

4. A n n a M å n e s k i ö l d var omyndig 1701, men före 1709 gift med bonden P e r J o n s s o n i Budalen.

T a b e l l 4.

K n u t M å n e s k i ö l d på Olsnäs köpte under åren 1705—1709 Olsnäs av sin farbror och sina systrar. Död före $\frac{20}{3}$ 1723,

¹⁾ Enligt Domboken för Orust och Tjörn.

²⁾ Ur Valla kyrkobok meddelat av Olaus Olsson i Bräcke.

³⁾ Anna Jonsdotter Björn tillhörde en knapesläkt, som adlades av konung Christiern 1457. Fadern Jon Hellessøn inlämnade från Kärslätt 1648 en jordebok över sina egendomar (se Budstiken 4de årg. 806).

⁴⁾ Enligt Långelanda kyrkobok.

då skifte förrättades. Änkan M ä t t a R a s m u s d t r gifte om sig med Lars Björnsson. Hon var dotter av Rasmus Andersson i Viken och syster till länsmannen på Tjörn Jacob Rasmusson.

barn.

1. P e t t e r M å n s c h i ö l d på Olsnäs efterlämnade ätminstone tre söner Knut, Mattis och Rutger, av vilka ingen bar släktnamnet.

2. J o n a s M å n s c h i ö l d på Olsnäs vistades 1740 utrikes Dog barnlös.

3. O l o f M å n s c h i ö l d på Olsnäs var den siste, som bar namnet Maaneskiold. Död $^{12}/_{11}$ 1782. Han efterlämnade sex söner Knut, Peter, Rutger, Olof, Andreas och Micael samt två döttrar.

4. A n n a K n u t s d t r gift Hans Persson från Kjebene.

5. B ö r t a K n u t s d t r död före 1740.

6. K e r s t i n K n u t s d t r gift 1) Olof Torkelsson från Stordal¹⁾ 2) Rasmus Hansson.

7. E l s a K a t a r i n a K n u t s d o t t e r död $^{25}/_{12}$ 1787²⁾ på Åkervik gift J o n a s H i n r i k s s o n från Hals f. $^{25}/_{2}$ 1709³⁾ död före 1772.

---

¹⁾ En sondotter Christina Knutsdotter blev gift med Kronolänsmannen på Tjörn Johan Andersson.

²⁾ Enligt kyrkoboken för Stenkyrka.

³⁾ Enligt kyrkoboken för Långelanda.
